

VAMOS PÉTER

„Rákosi tunde van szuei! Éljen Rákosi elvtárs!”
A magyar–kínai kulturális kapcsolatok rendszerlegitimá-
ciós szerepe Magyarországon az 1950-es évek elején

Bevezetés

A második világháborút követően Európában leereszkedett a vasfüggöny. 1947 nyarán a nyugat-európai országok elfogadták az USA által nyújtott Marshall-segélyt, a szovjet befolyási övezetbe tartozó államok azonban Sztálin nyomására elutasították az amerikai gazdasági támogatást. A washingtoni kezdeményezésre adott szovjet válasz nem váratott magára sokáig. 1947 szeptemberében a lengyelországi Szklarska Poręba adott otthont annak a nemzetközi találkozóknak, ahol létrehozták a Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodáját (röviden: Kominform). Az eseményen Andrej A. Zsdanov (1896–1948) szovjet politikus, Sztálin egyik legközelebbi munkatársa beszédet mondott a nemzetközi helyzetről, amelyben a világot két táborra osztotta: az USA által vezetett imperialista, antidemokratikus táborra és a Szovjetunió által vezetett antiimperialista, demokratikus táborra. A két tábor között kibékíthetetlen ellentétet látott, amely három területen nyilvánult meg: a katonai-stratégiai intézkedésekben, a gazdasági terjeszkedésben és az ideológiai harcban.

A hidegháború az ideológiák háborúja is volt. Az ideológiák pedig érzelmeket keltenek: félelmet és gyűlöletet, reményt és szeretetet. Az érzelmek az azonosság-tudat kialakulásának fontos alkotóelemei az egyén és a társadalom szintjén egyaránt. Az érzelmek szerephez jutnak akkor is, amikor másokkal kapcsolatba kerülünk. Az érzelmek ugyanis hatással vannak egymásra, és sok esetben kölcsönösek. A pozitív érzelmek – a remény és a lelkesedés – magabiztosságot tükrözhetnek, amellyel a társadalom úrrá lehet az előtte tornyosuló problémákon. A magabiztosság egyéni és közösségi szinten is megjelenhet. A győzelmi jelentések, az imperializmus elleni győzedelmes harc sikerei hozzájárulhatnak az egyén és a közösség – akár a béketábor sikerélményeihez is. Kialakulhat az összetartozás érzése, ami szintén önbizalmat adhat. Sőt, megváltozik az „én”, a „mi” és a „más” tartalma is. A közösség tudatát segítheti a személyes kapcsolat és egymás kultúrájának megismerése. Két, egymástól földrajzilag nagy távolságban levő, és kulturálisan is jelentősen különböző, viszont azonos politikai oldalra került ország esetében, mint Magyarország és Kína, a megismerést elsősorban a kulturális kapcsolat: filmek, rádióműsorok, kiállítások, művészegyüttesek fellépései, és az azokról szóló sajtóbeszámolók tehetnék lehetővé. Az 1950-es években mindkét pártállami propagandából a másik iránti érdeklődés és lelkesedés sugárzik. A lelkesedés abból adódott, hogy a szovjetizált Magyarország és a világ legnépesebb országa, amely önként állt a Szovjetunió ol-

dalára, egyik napról a másikra szövetségessé, a „béketábor” tagjává és ezzel „testvérországgá” vált. A magyar és a kínai népet testvérként fogta össze a közös cél, a szocializmus építése és a „békeharc”.

Jelen tanulmány azt vizsgálja, hogy a kétoldalú kulturális kapcsolatok hogyan jelennek meg a magyar propagandában a két nép közötti „testvéri barátság” első éveiben. Három esemény, az 1951. február–márciusban a Szépművészeti Múzeumban megrendezett Új Kína című kiállítás, egy kínai ifjúsági művészegyüttes 1951. október–novemberi magyarországi vendégszereplése, valamint a Magyar Állami Népi Együttes 1952-es kínai turnéja példáján azt mutatja be, hogy a politikai propaganda hogyan használta fel a kultúrát a rendszer legitimációjának ideológiai megalapozásához, a két nép barátságának hirdetéséhez, az internacionalizmus, a szocialista identitás és a nemzetközi kommunista mozgalomhoz tartozás tudatának erősítéséhez.

A tanulmány fő forrásbázisa a magyar propagandasajtó, elsősorban a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) központi lapja, a Szabad Nép. Ennek oka, hogy a televízió és az internet kora előtt a nyomtatott sajtónak sokkal nagyobb jelentősége volt, mint manapság, a korszak legfontosabb sajtóterméke pedig a Szabad Nép volt. Az MDP 1949-es hatalomra kerülése után a pártlap központi szerepet töltött be a tömegtájékoztatásban. Az 1950-es évek elején a szerkesztőségben körülbelül száz munkatárs dolgozott. A példányszám folyamatosan növekedett, 1952-re hétköznapi elérte a 800 ezret, vasárnap pedig a 850 ezret. A munkahelyeken országszerte rendszeresek voltak a „Szabad Nép félórák”, amikor a lap híreit és kommentárjait kellett megbeszélni. A lap jelentőségét jól mutatja, hogy 1952-re évi papírszükséglete 7153 tonnára emelkedett, ami a magyarországi politikai lapok teljes papírszükségletének 64%-át jelentette.¹

A Kínával kapcsolatos magyar propagandában – politikusi beszédekben, sajtóhírekben, Kínáról szóló írásokban és filmekben – három motívum jelenik meg. Az első a régi és az új Kína szembeállítás, a második a Szovjetunió és az SZKP által vezetett szocialista tábor és nemzetközi kommunista mozgalom egysége és harca az imperializmus ellen, a harmadik pedig a magyar és a kínai nép barátsága. Mindhárom tényező külön-külön és egymást erősítve is betöltötte a magyar–kínai barátság belpolitikai szempontból legfontosabb funkcióját: a szovjetizált magyar rendszer és az állampárt legitimációjának erősítését.

Az Új Kína kiállítás Budapesten, 1951. február–március

Az 1950-es évek elején az új népi demokráciák bemutatkozásának egyik bevett módja az adott ország kultúráját, gazdasági eredményeit és a szocializmus építésében elért eredményeit felsorakoztató kiállítások rendezése volt. A Magyar Nép-

¹ HORVÁTH Attila: *A magyar sajtó története a szovjet típusú diktatúra idején*, Budapest, Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Médiatanács Médiatudományi Intézete, 2013, 36.

köztársaság 1950 tavaszán rendezte meg az első kínai dokumentációs kiállítását, amelynek bemutatására Peking (Beijing) mellett Sanghajban (Shanghai) és Senjangban (Shenyang) is sor került.² A rendezvények célját Safrankó nagykövet az alábbiakban jelölte meg: „megismertetni Magyarországot a kínai vezető elvtársakkal, és bevinni a lehető legszélesebb kínai tömegekbe, hogy van egy Magyarország, amely ha kicsi is, bizonyos szerepet tölt be a békefrontban.”³ Az 1945 utáni magyar gazdaság eredményeinek bemutatására 1952 tavaszán került sor Pekingben. A pekingi kiállítás célja egyrészt a Magyarországról szóló ismeretek bővítése, másrészt a kereskedelmi kapcsolatok megalapozása volt. A kiállítás politikai tartalmának fontos eleme volt a Szovjetunió segítségének bemutatása.⁴

Az 1949. október 1-jén megalakult Kínai Népköztársaságról a szovjetizált kelet-európai államokban szinte alig tudtak valamit. A Mao Ce-tung (Mao Zedong) által vezetett Kínai Kommunista Párt sikeréről, a kínai forradalom győzelméről és a koreai háborúban harcoló kínai önkéntesekről szóltak ugyan híradások, de a hagyományos és modern kínai művészetről és a kínai hétköznapiokról kevés hír jutott el a szocialista tábor többi országába. Ezt az űrt volt hivatott betölteni az a kiállítás, amely Prága (1950. szeptember 11.–október 21.)⁵ és Bukarest (1950. december 23.–1951. január 25.)⁶ után 1951. február 10.–március 10. között a budapesti Szépművészeti Múzeumban volt látható.⁷ A kiállítás magyarországi bemutatását a szervező Kultúrkapcsolatok Intézete (KKI) a megnyitóra színes borítólapú, fényes papírra nyomott, 52 oldal terjedelmű, A5-ös méretű katalógust készített. Elsőként a kiállítást és annak politikai szerepét mutatjuk be a katalógus és a Szabad Nép beszámolója alapján.

A katalógus szerint a dokumentációs és művészeti anyagot egyaránt felsorakoztató kiállítás „felbecsülhetetlen hatású cselekedet” volt „a baráti népek összébbzárkózása érdekében”. A rendezők szerint a kiállítás fontossága abban rejlett, hogy ez volt „Mao Ce-tung szabad és győzelmes új Kínájának, a Szovjetunió vezette bé-

² A szövegben a kínai nevek és szavak átírására az. ún. népszerű magyar átírást használom. A szavak első előfordulásakor megadom a nemzetközi szakirodalomban általánosan használt ún. *pinyin* (ejtsd: pinjin) formát is. Idézetek esetében, valamint ahol nem sikerült név vagy szó azonosítása, meghagyom az eredeti írásmódot.

³ Safrankó Emánuel pekingi nagykövet 1950. évi összefoglaló jelentése. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL) XIX-J-1-j Kína 1945–1964 47. t. 0028286/1950. A magyar rendezvények sikeréhez hozzájárult, hogy ez volt az első a szocialista országok hasonló rendezvényeinek sorában.

⁴ Jegyzőkönyv az MDP Titkárság 1951. augusztus 22-én du. 5 óraker tartott üléséről. Az MDP Államgazdasági Osztály két előterjesztése a Titkárság részére: az 1952-ben rendezendő moszkvai és pekingi kiállítás (vásár) tárgyában; Budapesten rendezendő kínai kiállítás. 1951. augusztus 18. MNL OL M-KS 276 f. 54/157. ö.e. I., 4., 44–48.

⁵ A prágai kiállítás katalógusa: *Výstava Nová Čína, Dům Výtvarného Umění, Praha, 22 Září – 21 Říjen 1950.*

⁶ Az 1950. december 23-án megnyílt bukaresti kiállítás helyszíne a romániai Külföldi Kultúrkapcsolatok Intézete volt. A kiállítás Budapestről Varsóba ment, ahol májusban a Nemzeti Múzeumban volt látható.

⁷ *Szabad Nép*, 1951. február 7., 8.

ketábor hatalmas tagjának első, közvetlen találkozása a magyar néppel”. A katalógus szerint az ilyen eseményekre azért volt szükség, mert a kölcsönös megismerés a népi demokráciák népeit „mindjobban összeforrasztja, egymás iránti barátságukat még elmélyültebbé, még megbonthatatlanabbá teszi”. A kiállítás bemutatta „a nagy kínai nép forradalmian megváltozott életét, a régi hagyományokon újjászületett kultúráját”, és „a Kínai Kommunista Párt döntő, irányító szerepét, valamint a Szovjetunió segítségének számtalan megnyilvánulását.”⁸ Az idézetekből is látható, hogy a kiállítás egyik fő politikai üzenete a két nép sorsközösségének és újdonsült barátságának hirdetése volt.

A katalógus a kiállítást szélesebb, nemzetközi keretben is elhelyezte. Úgy fogalmazott, hogy az nagy eseménye a „nemzetközi békemozgalomnak” is, amely „a Szovjetunió vezetésével szüntelen harcot vív a világbékéért, s amelyben a felszabadult kínai nép hatalmas szerepe is mind nyilvánvalóbb.”⁹ A Kultúrkapcsolatok Intézete által jegyzett bevezető sajátos módon a fogadtatást is előrevetítette: „dolgozóink hatalmas lelkesedéssel élnek majd az első nagy alkalommal, hogy végre bepillantassanak az Új Kína csodálatos művészetet, forradalmi hagyományokat és nemzetközi jelentőségű győzelmeket megörökítő gazdag világába.”¹⁰ A kiállítás tartalma ennek megfelelően elsősorban az „új” Kínáról szólt. Az „új” jelző a szocialista forradalomhoz, a szabadsághoz, a modernitáshoz és a progresszióhoz, a népi demokratikus jelenhez és a vágyott, szocialista jövőhöz kapcsolódott. Mindezekhez lelkesítő metaforák (például: hajnal, világosság), valamint pozitív érzelmek (forradalmi lelkesedés, remény, öröm, boldogság) kapcsolódtak.

A tizennyolc termet megtöltő anyag fele volt művészeti jellegű, a másik fele az új Kína életét dokumentálta. A hagyományos kínai művészet bemutatására két termet szántak. A kiállítási tárgyak – porcelánok, drágakövekből készült kisplasztikák, lakktárgyak, rekeszománc, kő-, csont- és bronzszobrok, selyemképek, festmények és fametszetek – a feudális, császári múltat szimbolizáló, de a megújulás vágyát és lehetőségét magában hordozó pekingi Palotamúzeum gyűjteményéből származtak. A Palotamúzeum a katalógus szerint a kommunista hatalomátvételt követően kettős feladatot látott el: „megőrizni az elődök munkájának eredményeit és ezen keresztül feltárni a feudalizmus bűneit, öntudathoz segíteni a dolgozó népet.”¹¹

A „forradalmi Kína harcaiban és küzdelmeiben született” új művészeti alkotások, elsősorban fametszetek és újévi képek, hét teremben kaptak helyet. Az új művészet képviselői főként azok a fametszők voltak, akik az 1930-as években a kínai forradalom „hosszú menetelés” utáni központjába, Jenanba (Yan’an) költöztek. (A „hosszú menetelés” 1934-35-ben zajlott le, amikor a kínai kommunisták a kormányzó Csang Kaj-sek (Jiang Jieshi) által vezetett nemzeti hadsereg támadásai elől

⁸ Új Kína. Kiállítás a Szépművészeti Múzeumban a Kultúrkapcsolatok Intézete Rendezésében. Budapest, Szikra, 1951, 3.

⁹ Uo.

¹⁰ Uo.

¹¹ Uo., 39.

a délkeleti Csianghszi (Jiangxi) tartományból több ezer kilométeres vándorlást követően a Senhszi (Shaanxi) tartományban, jól védhető hegyek között található Jenanban telepedtek le.) Mivel „a Szovjetunió példája és Mao Ce-tung elvtárs tanítása helyes útra terelte a fametszők tevékenységét”, „olcsó lenyomatai[k] terjesztették röplapok formájában a forradalmi eszméket és osztályharcra buzdították az elnyomott népet”, és „újságokat pótoló kiadványaikban leleplezték a régi rendszer visszaéléseit és megrázó módon ecsetelték a nép szenvedéseit” – fogalmazott a katalógus.¹² A Mao iránymutatása alapján megreformált újívi képek a katalógus szerint szintén „nagyhatású eszközök a tömegek nevelésére”, mivel „híven ábrázolják a nép jobb életéért való küzdelmét”, így a nép „érzékelteti a boldog jövő reményteljes lehetőségeit is”.¹³

A kiállítás másik felében fotódokumentációs anyag szerepelt, amely két részre oszlott: az egyik az új Kína belső helyzetébe, a másik a külkapcsolataiba nyújtott betekintést. A belpolitikai részben a császárság retrográd rendszerének kritikája, majd a dinasztia bukásával és a köztársaság létrejöttével meginduló és a KKP győzelméhez vezető, lineárisnak ábrázolt forradalmi mozgalom bemutatása szerepelt. Ezt követte a Szovjetunió szövetsége és az antiimperialista küzdelem jegyében fogant új külpolitika ismertetése. Mindkét részt áthatotta a korszakra jellemző személyi kultusz ápolása és erősítése. Az 1950-es évek elején mind a szovjetizált Magyarországon, mind a Szovjetunió szövetségét önként választó Kínában nagy erőket fordítottak a vezérkultuszra, amely a hatalom legitimálásának egyik fontos eszköze volt. Ez egyrészt a Sztálin köré kiépített szovjet kultusz átvételét jelentette, másrészt a helyi vezetők – Mao és Rákosi – dicsőítését. A kiállítás egyik kiemelt feladata a vezérkultusz ápolása és erősítése volt. A tematikus egységek az alábbi sorrendben követték egymást: a „Mennyei Birodalom”, „a kínai nép harca a felszabadulásért”, „földreform és iparosítás”, „új nép, új élet”, „a Kínai Népköztársaság és a békeharc”, végül „az amerikai betolakodók és bérenceik ellen”.¹⁴ A Szabad Nép beszámolója szerint összesen 340 tabló volt kiállítva. A lap szerint a két legszebb tárgy „a hatalmas méretű »Sztálin Leninnel« és »Mao Ce-tung elnök arcképe« című gyönyörű fali selyemhímzés” volt.¹⁵

A Szabad Nép először február 4-én, a megnyitó előtt egy héttel foglalkozott a kiállítással. A pártlap ekkor arról számolt be, hogy a Budapestre érkezett kiállítás anyaga „régii műtárgyakon, új művészeti és képzőművészeti tárgyakon kívül hat-száz fényképet is tartalmaz”, amelyek „megigéző erővel bizonyítják, mit jelent a 475 milliós Kína dolgozóinak lelkes, áldozatkész harca a béke megvédése szempontjából”. A kiállítás művészeti vonatkozásairól az első beszámolóból annyit tudunk meg, hogy „[a] kínai császárok egykori palotájának, a pekingi palotamúzeumnak

¹² Uo., 44.

¹³ Uo., 46.

¹⁴ Új Kína. Kiállítás a Szépművészeti Múzeumban a Kultúrkapcsolatok Intézete Rendezésében. Budapest, Szikra, 1951.

¹⁵ „A Képzőművészeti Múzeum 18 termében nyílik meg szombaton az „Új Kína”-kiállítás”. *Szabad Nép*, 1951. február 7., 8.

értékes műkincsei közül százötvenöt műtárgy szerepel a kiállításon”, „[a]z új kínai művészet és népművészet magas színvonalú fejlettségéről és gazdag sokoldalúságáról százharminchét műtárgy ad ízelítőt”.¹⁶

A kiállítás megnyitását megelőző napokban a Szabad Nép – és híreit, tudósításait átvéve a többi országos napilap – naponta közölt Kínával kapcsolatos híreket, írásokat, elsősorban az 1950 ősze óta zajló koreai háborúról, a kínai „önkéntesek” háborús részvételéről és hadisikereiről, illetve az amerikai imperialisták ármánykodásáról, az ENSZ-ben zajló Kína-ellenes akciókról. A központi pártlap február 6-án például majdnem két teljes oldalt szentelt a koreai háborúval kapcsolatos híreknek. Egyrészt győzelmi jelentéseket közölt a háborúban Észak-Korea oldalán harcoló kínai önkéntesek sikereiről, másrészt élesen elítélte az amerikai imperialista agresszorokat, valamint az ENSZ Kínát elítélő határozatát.¹⁷

A kiállítás megnyitásának előestéjén a Szabad Nép közölte Van Szue Bo: Ha ők nincsenek... című versét Kardos László fordításában. A KKP-t dicsőítő vers keretes szerkezetű, első és utolsó versszaka így hangzik:

A Kommunista Párt mutatta meg,
Hogy hull le csuklóinkról a bilincs,
Ha ők nincsenek, ők, a kommunisták,
Ma Kína nincs.¹⁸

A kiállítás megnyitójának napján Somlyó György József Attila-díjas költő, a lap munkatársa írt ismertetést az „A kínai nép győzelme” című „nagyszerű szovjet–kínai dokumentumfilmről”, amelyben szintén idézi Van előző nap közölt versének legfontosabb versszakát.¹⁹ Somlyó Konsztantyin Szimonovra, a film kísérőszövegének szovjet szerzőjére hivatkozva megállapítja, hogy „a magasztos néplélek nagyszerű látványa ez a film”. Somlyó jelzőkben és metaforákban gazdag, lelkesítő írását a koreai háborúban harcoló kínaiakra való utalással zárja:

„A kínai nép győzelme” című gyönyörű film megmutatja, hogyan találkozott Kína évezredes sötétségben élő népe a hajnal világosságával. Megmutatja, hogyan ment előre a kommunisták vezetésével e felé a fény felé. És megmutatja azt is, hogy ez a nép, amely találkozott a maga hajnalával, a nagy Szovjetunió oldalán tovább küzd mindaddig, amíg minden nép hajnala felvirrad. Ha a film készítői nem is fényképezhették le őket, de ott élnek és harcolnak előttünk a film kockáin azok a hős kínai önkéntesek is, akik most tovább küzdenek azért, hogy

¹⁶ „Gazdag dokumentanyagot műtárgyakat, modern festményeket, népművészeti alkotásokat mutatnak be az „Új Kína”-kiállításon”, *Szabad Nép*, 1951. február 4., 9.

¹⁷ *Szabad Nép*, 1951. február 6. 3–4.

¹⁸ *Szabad Nép*, 1951. február 9., 6.

¹⁹ SOMLYÓ György: „A kínai nép győzelme. Nagyszerű szovjet–kínai dokumentumfilm”. *Szabad Nép*, 1951. február 10. 6.

koreai testvéreik is végleg kiüzzék földjükről az imperialisták sötét hatalmát és találkozzanak a szabadság hajnalával.²⁰

A kiállítás megnyitója hatalmas politika erődemonstráció volt, amelyen részt vett Révai József művelődési miniszter, az MDP főtitkárhelyettese – a rendszer egyik fő ideológusa – és Huang Csen (Huang Zhen) kínai nagykövet is. A február 10-i megnyitőünnepségről a Szabad Nép másnap egy egész oldalon számolt be. A lap Révai és Huang beszédét is közölte. Mindketten megállapították, hogy a magyar és a kínai nép közötti szoros barátság kialakulását a kínai forradalom sikere és az Új Kína Szovjetunióval kötött szövetsége tette lehetővé. Révai azt hangsúlyozta, hogy „[a] Magyar Népköztársaságot a Kínai Népköztársasággal, a magyar dolgozó népet a kínai dolgozó néppel a legmélyebb rokonszenv és szolidaritás szálai fűzik egybe.” Ezt követően Révai Kína nemzeti újjászületéséről, az 1921-ben megalakult KKP által vezetett kínai szabadságharc harminc évéről „mint egyetlen nagy hőskölteményről” beszélt. A magyar vezető rögtön meg is adta a siker receptjét, ami nem más volt, mint a szovjet példa követése: „E harminc év alatt azért ért el a kínai nép nagy nemzeti szabadságharca ilyen eredményeket, mert a kínai nép felszabadulási küzdelmének élére álló kínai munkásosztályt, a mi nagy kínai testvérpártunkat a Nagy Októberi Szocialista Forradalom eszméi, Lenin és Sztálin tanításai vezérelték.” Révai Kína kulturális megújulásának bemutatásakor sem mulasztotta el, hogy kiemelve a magyar és a kínai kultúra hasonlóságait, itt is hangsúlyozva a szovjet kultúra meghatározó szerepét:

Az új kultúra, amelyből az újjászülető és mégis ősi kínai kultúra a legtöbbet merít és tanul, ugyanaz a kultúra, amelyből mi is legtöbbet merítünk és tanulunk saját újjászülető és mégis ősi nemzeti kultúránk fejlesztésénél: a szovjet kultúra! Örömmel láthatjuk a kiállításon, hogy éppen a szovjet kultúrától megtermékenyülve válik tartalmában, feladataiban, irányában rokonná a kis magyar nép és a nagy kínai nép kultúrája anélkül, hogy nemzeti jellegzetességeitől megfoszdnának.

Révai a propaganda által folyamatosan sulykolt panelek egyikét sem hagyta ki. A két nép barátságának alapjáról, az imperializmus elleni közös fellépésről, a békeharcról így beszélt: „az eszmei rokonság, az egymástól való tanulás feltételeit épp azzal teremtettük meg, hogy a társadalmi fejlődésnek, a szabadságért és függetlenségért való harcnak, a békéért való küzdelemnek, az imperialista elnyomással való szembeszállásnak ugyanarra az újtárra léptünk”. A kultúrának ebben a harcban betöltött szerepéről azt mondta, hogy az a nép nevelésének eszköze, olyan fegyver, „amely az ellenség melléke van szegezve, amely soha, semmilyen körülmények között nem szakadhat el a nép életétől és harcaitól”.²¹

²⁰ Uo.

²¹ „Ünnepélyes keretek között megnyitották az „Új Kína”-kiállítást”. *Szabad Nép*, 1951. február 11. 3.

Révai József után Huang Csen nagykövet következett, aki beszédét szintén a Szovjetunió szerepének hangsúlyozásával kezdte: „A hatalmas Szovjetunió vezetésével ... elértük, hogy népeink ma már egy 800 milliós nagy család tagjaiként testvéri egyetértésben fogtak össze.” Majd a szovjet kultúra dicsőítésével folytatta: „A szovjet kultúra a leghaladóbb az egész világon. Az új Kína kultúrája is a szovjet példa nyomán fejlődik.”, sőt „az új és demokratikus kínai kultúra – tartalmára nézve – egybeforrt a szovjet kultúrával, sőt ilyen értelemben azt is mondhatnánk, belőle született. Azóta is, az elmúlt harminc év folyamán, ez táplálta és irányította lépteit”. Huang nagykövet lelkesítő beszédét ismét a Szovjetunió, „a világbéke és a demokrácia e megingathatatlan bástyája” és Sztálin, „az egész világ dolgozóinak nagy vezére és tanítója” magasztalásával fejezte be.²²

A kiállítás anyagát a Szabad Nép február 13-i számában ismertette „A gyönyörű kiállítás képzőművészeti alkotásai” címmel. Itt is a feudális múlt és a szabad Kína szembeállítás volt a cikk szerzőjének módszere. A drámai jelzőkben bővelkedő írás a régi Kínát „a sovány parasztok, a fabölcsőben elszáradt csecsemők és véres parasztlázadások hazájaként” írta le, ahol „a művész befelé fordult, s igyekezett elfeledkezni a világ valóságáról, melyet a maga teljességében nem volt szabad ábrázolnia”. Ezzel szemben az új Kínában a művészet „legyúrte az évszázados szibbadást, s élére áll a nép harcainak, kifejezi a tömegek vágyait, mindennapos életét, múltját és jelenét”, a művészek pedig „benne úsznak az élet eleven áramlásában” és a szovjet alkotóktól tanulva „éles fegyverként használják fel mesterségbeli tudásukat, és szívvel-lélekkel a békeharc szolgálatában állnak.”²³

A kiállítás időzítése az MDP belpolitikai céljainak is tökéletesen megfelelt. Egyrészt alkalmat adott arra, hogy a párt megemlékezzen a szovjet–kínai barátsági, szövetségi és kölcsönös segítségnyújtási szerződés megkötésének első évfordulójáról, és a szerződéssel összefüggésben erősítse a Szovjetunió és Kína mellett Magyarországot is magában foglaló béketábor erejébe vetett hitet. A Szabad Népből február 14-én, a szerződés megkötésének évfordulóján megjelent írás Kínát a világbéke hatalmas tényezőjének nevezi, a szerződést pedig „a világbéke egyik legfontosabb pillérének”. A cikk azonban azt is hozzáteszi, hogy a szerződés „pillére a magyar–kínai barátságoknak is, hiszen a Kínai Népköztársaság és az európai népi demokráciák közti szoros kapcsolatok azon az eltéphetetlen szövetségen alapulnak, amely valamennyiüket a béketábor nagy vezetőjéhez: a Szovjetunióhoz fűzi,” a „legyőzhetetlen tábor” pedig „áthághatatlan akadály az imperialisták háborús és viláгурalmi terveinek útjában”.²⁴

A másik nagyszabású politikai esemény, amelyhez a kiállítás díszletként szolgált, a magyar párt kongresszusa volt. Az MDP 1951. február 25.–március 2. között tartotta II. kongresszusát. Az esemény tiszteletére a magyarországi mozikban több szovjet film mellett két kínai dokumentumfilmet is vetítettek (A kínai nép győzel-

²² Uo.

²³ „Új Kína. A gyönyörű kiállítás képzőművészeti alkotásai”. *Szabad Nép*, 1951. február 13. 6.

²⁴ „A világbéke hatalmas tényezője”. *Szabad Nép*, 1951. február 14. 3.

me; Felszabadult Kína).²⁵ A kongresszus megnyitásának előestéjén nagygyűlést tartottak a Hősök terén, amelyet a Szépművészeti Múzeum homlokzatán látható Új Kína felirat uralt. A nagygyűlésen beszédet mondott Rákosi Mátyás, az MDP főtitkára, és felszólalt Huang Csen nagykövet is. Rákosi a „nagy közös célok” között „a béke megvédését” és „a szocialista jövő építését” említette, amihez az MDP a „testvérpártoktól” is megkapja a támogatást. A kongresszusra és a kongresszusi nagygyűlésre érkezett külföldi vendégek között első helyen természetesen „a hatalmas Szovjetunió Bolsevik Pártjának, a szeretett Sztálin elvtárs pártjának képviselőit” említette, majd rögtön utánuk „a 475 milliós kínai nép, Mao Ce-tung pártjának küldötteit”, akik „újra megerősített[ék] bennünk azt a tudatot, hogy mindenütt nőnek a béketábor erői, és világszerte fokozódik a sikeres harc az imperialista háborús gyújtogatók aljas, véres terveivel szemben.”²⁶ A pártlap képanyaga is a kínaiak szerepét hangsúlyozza. A Rákosi beszédét közlő oldalon a nagygyűlésről készített fotón, amelynek címe: „Százazrek hallgatják a kongresszusi nagygyűlésen Rákosi elvtárs beszédét”, a „testvérpártok” vezetőinek képei mellett egyetlen tábla látható, amelyen az: „Éljen a kínai nagy család és annak vezére, Mao Ce-tung!” felirat olvasható.²⁷ Huang Csen nagykövet a beszédében ugyanazokat a paneleket használta, amelyeket korábban már említettünk: Kínában megdőlt a régi rendszer, és létrejött az új Kína, amely a Szovjetunió által vezetett tábor részeként a béke oldalán áll. A béketábor feladata az imperializmus elleni harc, elsősorban Koreában, de mindenütt a világon, és Kína és Magyarország közösen harcol az imperializmus ellen.²⁸

Rákosi a kongresszusi beszámolójában is hosszasan beszélt Kínáról. A kínai forradalom 1949-es győzelmét „világtörténelmi jelentőségű győzelem”-nek nevezte, „mely az emberi haladás legnagyobb lépése az 1917-es Nagy Októberi Szocialista Forradalom és a fasizmus szétverése óta”, és megállapította, hogy „[a] kínai nép győzelme a Szovjetunió vezette béketábor erejének óriási megnövekedését eredményezi.”²⁹ Farkas Mihály, a párt Központi Vezetésének tagja, honvédelmi miniszter beszédében szintén azt hangsúlyozta, hogy „[m]a már mind erőteljesebben a szocializmus és a béke erői határozzák meg az emberiség fejlődésének útját és irányát”. Ennek bizonyítékeként kiemelte, hogy „Ázsia leghatalmasabb birodalma, a közel ötszázmilliós Kína kiszakadt az imperializmus rendszeréből”, és „[m]a a Kínai Népköztársaság, Mao Ce-tung elvtárs vezetése alatt a demokrácia, az emberi haladás és a béke egyik legdöntőbb tényezője.”³⁰

²⁵ *Szabad Nép*, 1951. február 12. 2.

²⁶ „Forró lelkesedéssel ünnepelték a kongresszusi nagygyűlés többszázszázres tömegei a Pártot Rákosi elvtársat s a kongresszus külföldi vendégeit”. *Szabad Nép*, 1951. február 25. 1–2.

²⁷ Uo.

²⁸ „Testvérpártok küldötteinek felszólalása a nagygyűlésen”. *Szabad Nép*, 1951. február 25. 3.

²⁹ *A Magyar Dolgozók Pártja II. kongresszusának jegyzőkönyve*, Budapest, Szikra, 1951, 20. Rákosi beszámolóját a kor szokásának megfelelően a Szabad Nép is leközölte: „Rákosi Mátyás elvtárs beszámolója a Magyar Dolgozók Pártja II. Kongresszusán”. *Szabad Nép*, 1951. február 26. 1–10.

³⁰ *A Magyar Dolgozók Pártja II. kongresszusának jegyzőkönyve*, Budapest, Szikra, 1951, 94. A Szabad Nép Farkas Mihály beszédét is közölte: „Farkas Mihály elvtárs beszéde”. *Szabad Nép*, 1951. február 27. 2.

A Szabad Nép folyamatosan tudósított a kiállítást övező nagy érdeklődésről is. Február 21-én, az MDP kongresszus előestéjén arról számolt be, hogy „a Szépművészeti Múzeum 18 termét csaknem állandóan megtölti a látogatók tömege”, és a megnyitás óta eltelt egy hét alatt 53 ezer látogató nézte meg a kiállítást.³¹ Egy hét múlva már arról szolt a hír, hogy a látogatók száma elérte a 120 ezret: „a hős kínai nép demokratikus nemzeti hagyományait és a felszabadult Kína új forradalmi művészetét ábrázoló nagyszerű kiállítás... napról napra újabb hatalmas tömegeket vonz. A sok egyéni látogató mellett üzemek, minisztériumok, hivatalok dolgozói, iskolák tanulói egymás után csoportosan tekintik meg a kiállítást.”³² A látogatók számának növeléséhez az állam is segítséget nyújtott. A „kongresszusi héten” a pártlap arról számolt be, hogy a kiállítás megtekintésére „a vidéki dolgozók részére” a MÁV egyéni utazási kedvezményt biztosít: „Akik legkésőbb március 11-én déli 12 óráig teljesárú vasúti jeggyel Budapestre utaznak a kiállítás megtekintésére, a kiállítás területén az IBUSZ kirendeltségénél váltható 1,50 forintos igazolvánnyal visszautazáskor 66 százalékos menetkedvezményt vehetnek igénybe.” Sőt a kiállítás megtekintésére „50 százalékos kedvezménnyel március 4-én Győről és Pécsről, a közbeeső állomások bekapcsolásával, továbbá március 11-én Szombathelyről, Szegedről és Miskolcra, szintén a közbeeső állomások bekapcsolásával különvonatot indít a MÁV.” Az utazással kapcsolatosan bővebb felvilágosítást a megyei tanácsok népművelési alosztályain és az ország összes IBUSZ-jegyirodájában adtak a kiállításra utazó dolgozóknak.³³ Hogy összesen hányan látták a kiállítást, arról a pártlap nem adott hírt, de valószínűleg a romániai látogatottságot nem sikerült túlszárnyalni. Az ottani központi pártlap, a *Scântea* ugyanis arról számolt be, hogy a kiállítást a január 25-i zárásig 800 ezren látták.³⁴

Kínai művészegyüttes Magyarországon, 1951. október–november

A KNK 1951. október 1-én ünnepelte megalakulásának második évfordulóját. Az esemény alkalmából a protokollnak megfelelően a magyar párt- és állami vezetők üdvözlő táviratot küldtek kínai partnereiknek (Rákosi Mátyás pártfőtitkár és Dobi István a Minisztertanács elnöke Mao Ce-tungnak – aki pártvezető és kormányfő is volt egyben, Kiss Károly külügyminiszter pedig kínai kollégájának, Csou En-lajnak (Zhou Enlai). Mindhárom levélben megjelennek ugyanazok a motívumok, amelyek akkoriban meghatározták a Kínával kapcsolatos propagandát. A táviratok szövegében szerepel a „testvéri együttérzés”, a „hős kínai nép” iránt, amely „hősi-es harcot” vív az „amerikai agresszorok” és az „imperialista háborús gyújtogatók bűnös távol-keleti próbálkozásai” ellen, valamint annak a „hatalmas, békés építő-

³¹ „Több mint ötvenezren nézték meg eddig az „Új Kína”-kiállítást”. *Szabad Nép*, 1951. február 21. 7.

³² „Két hét alatt százhuszezen látták az „Új Kína”-kiállítást”. *Szabad Nép*, 1951. március 1. 12.

³³ „Utazási kedvezmény az „Új Kína”-kiállítás megtekintésére”. *Szabad Nép*, 1951. február 22. 2.

³⁴ „Peste 500.000 oameni ai muncii din Capitală au vizitat Expoziția 'China Nouă'”. *Scântea*, 1951. január 15. 1. „800.000 cetățeni au vizitat pana acum expoziția 'China Nouă'”. *Scântea*, 1951. január 27. 1.

munkának” a dicsérete, amelyet a párt és a kínai nép az ország további megerősítéséért folytat.³⁵

1951 őszén, az október 1-jei kínai nemzeti ünnep körüli napokban a Szabad Nép naponta közölt Kínával kapcsolatos híreket. Beszámolt a koreai háború eseményeiről, az új Kínában zajló békés újjáépítés sikereiről és a Magyarországon zajló kínai kulturális programokról. A kínai nemzeti ünnep alkalmából kínai filmhét kezdődött Budapesten. A filmhét nyitóeseménye az Uránia moziban rendezett díszelőadás volt, ahol a magyar állami és pártvezetés részvételével levetítették a Kína lánya című szinkronizált kínai játékfilmet, valamint az Új Peking című színes szovjet–kínai dokumentumfilmet.³⁶ A filmhéten bemutatták többek között a Szikrák című játékfilmet is, amely a Szabad Nép ismertetője szerint „ízlelőt ad az új, az elmaradottság jegyeit levetkőző Kínából”, és amelynek „eszmei ereje, egyszerű, de magával ragadó művészi ábrázolása jogos sikert arat dolgozóink között”. A magyar munkások számára is ismerős és átélhető történet Északkelet-Kínában játszódik 1947-ben, a „Csang-Kaj-sek-banda” kiverése után. Főszereplője, Cou mester villanyszerelő, aki a párt utasítását követve részt vesz a helyi villamoserőmű újjáépítésében. A filmet ismertető Molnár István párhuzamba állította a kínai és a magyar munkásosztály képviselőit. Szerinte Cou „édes testvére a tatai bányásznak, aki 1945-ben éhezve, rongyos ruhában felszínre hozta az első csille szenet, testvére a csepeli munkásnak, aki a romok alól kaparta ki a gépeket, hogy az országban meginduljon az élet”.³⁷

Az 1951. július 12-én megkötött magyar–kínai kulturális egyezmény első jelentős eseménye egy 215 tagú kínai művészegyüttes magyarországi vendégszereplése volt. Az együttes 1951. október 7-i érkezéséről a Szabad Nép először október 9-én adott hírt. A beszámoló szerint az együttest szállító vonat este 10-kor érkezett a Nyugati pályaudvarra, ahol megjelent Mihályfi Ernő népművelési miniszterhelyettes és Majláth Jolán, a Kultúrkapcsolatok Intézetének főtitkára.³⁸ Az együttes programját október 9-én a Parlamentben rendezett fogadáson mutatták be a sajtó képviselőinek. Elmondták, hogy az együttes augusztustól októberig az NDK-ban vendégszerepelt, ahol 79 előadást tartottak összesen 80 ezer ember előtt, és részt vettek a berlini VIT-en (Világ Ifjúsági Találkozó) is. Az együttest vezető minisztériumi főosztályvezető-helyettes elmondta, hogy „munkájukat abban a tudatban végzik, hogy művészetükkel elősegítik a kínai nép függetlenségének, szabadságának, a világ békéjének megvédését”. Az együttes helyettes vezetője pedig – ismét csak a szokásos paneleket felmondva – arról beszélt, hogy „[a]z évezredes tradíciókkal rendelkező kínai kultúra mai közvetítői egyre inkább átnevelődnek, s ez is segít kialakítani a klasszikus hagyományokban gyökerező, a nép forradalmi törekvéseit

³⁵ „Rákosi Mátyás elvtárs üdvözlő távirata Mao Ce Tung elvtárshoz, Dobi István üdvözlő távirata Mao Ce tong [sic!] elvtárshoz, Kiss Károly elvtárs üdvözlő távirata Csu En Laj elvtárshoz”. *Szabad Nép*, 1951. október 2. 4.

³⁶ „Díszelőadás a Kínai Népköztársaság megalakulásának második évfordulóján”. *Szabad Nép*, 1951. október 2. 4.

³⁷ „Szikrák”. *Szabad Nép*, 1951. október 5. 6.

³⁸ „Megérkezett Budapestre a kétszázötven tagú kínai művészegyüttes”. *Szabad Nép*, 1951. október 9. 6.

kifejező új népi művészetet” és hogy „igen nagy segítséget kapnak feladataik sikeres megoldásához a szovjet művészet példájából”.³⁹

A Kínai Ifjúsági Művészegegyüttes, amely színtársulattól, kórusból, tánckarból, artistacsoportból, kínai népi zenekarból és klasszikus szimfonikus zenekarból állt, Magyarországon az október 9-én este az Állami Operaházban rendezett díszelőadáson mutatkozott be. Az eseményen megjelent a teljes magyar pártvezetés, az élén Rákosi Mátyással, Farkas Mihállyal és Révai Józseffel, Rónai Sándor államfő (az Elnöki Tanács elnöke), Dobi István miniszterelnök (a Minisztertanács elnöke), valamint a szovjet és a kínai nagykövet. A Világosság, az MDP Budapesti Pártbizottságának lapja a díszelőadás politikai demonstráció jellegét hangsúlyozta. A tudósítás szerint az ünnepi beszédek végén a közönség „felállva, hosszú percek át, viharos lelkesedéssel éltette a magyar nép szeretett vezérét, Rákosi elvtársat, a kínai nép bölcs vezetőjét, Mao Ce-tung elvtársat és a békéért küzdő emberiség nagy vezérét, Sztálin elvtársat.” A beszámoló szerint a „forró hangulatú díszelőadás a kínai–magyar barátság jelentős ünnepe volt, amelynek minden műsorszámát a magyar dolgozók szünni nem akaró tapsal jutalmazták és szeretettel ünnepelték vendégeinket, a kiváló kínai művészeket.”⁴⁰

Magyarországi tartózkodásuk alatt a művészegegyüttes különböző csoportjai ötvenhat előadást tartottak országszerte. Az artistacsoport előadásaira a budapesti MÉMOSZ-székházban⁴¹ és a Nemzeti Sportcsarnokban került sor. A színtársulat Budapesten a Madách Színházban, az Operaházban és Csepelen lépett fel, vidéken pedig többek között Ózdon, Diósgyőrben, Miskolcon, Debrecenben, Nyíregyházán, Szolnokon és Szegeden. A műsoron zeneművek, pekingi opera néven ismert hagyományos színdarabok, valamint a kínai színházi hagyományra építő modern operák szerepeltek.⁴² A fehérhajú lány című forradalmi operát a Szabad Nép beszámolója szerint először 1944-ben adták elő, a KKP VII. kongresszusa tiszteletére. Az erőd felrobbantása című kisopera az ismertetés szerint „az áruló Csang Kaj-sek ellen vívott győzelmes harc egyik történetileg hiteles epizódjának állít emléket. A kisopera arról szól, hogy a népi hadsereg egyik katonája életét is feláldozva, felrobbantja az ellenség erődjét.” A Vállvetve előre című kisopera „az imperialista agresszorok ellen harcoló hős kínai önkéntesek és a koreai nép harcát” mutatta be. A Szabad Nép tudósítása megjegyzi, hogy a műben „helyet kapnak a koreai hősök segítségére sietett magyar kórházvonal orvosai is”.⁴³

³⁹ „A kínai művészet fejlődéséről, a hazánkba érkezett művészegegyüttes programjáról számoltak be a kínai művészek sajtófogadásán”. *Szabad Nép*, 1951. október 10. 6.

⁴⁰ „Hatalmas sikerrel mutatkozott be a Kínai Ifjúsági Művészegegyüttes az operaházi díszelőadáson”. *Világosság*, 1951. október 10. 4.

⁴¹ MÉMOSZ: Magyar Építőmunkások Országos Szövetsége. A székház 1948–1949-ben épült fel a Dózsa György úton. Mai neve: Liget Center.

⁴² A pekingi operáról lásd: RÉVÉSZ Ágota: „A pekingi opera mint a nemzetépítés eszköze Kínában”. *Világtörténet* 10. (42.) évf. 2020/4. 581–604.

⁴³ „A kínai művészet fejlődéséről, a hazánkba érkezett művészegegyüttes programjáról számoltak be a kínai művészek sajtófogadásán”. *Szabad Nép*, 1951. október 10. 6.

A művészegyüttes programjának részleteiről a Szabad Népből ismét Somlyó György számolt be. Somlyó írását a Vállvetve előre című forradalmi opera részletes bemutatásával zárja. Az ismertetésben a propagandaanyagokból már jól ismert kifejezések jelennek meg. A „kínai önkéntesek”⁴⁴ hősiességének az „amerikai agresszorok” ellen, a „legyőzhetetlen” katonák és az egyszerű, de szorgos koreai emberek „meleg és harcos egysége”, végül a „lelkesítő”, „gazdagságot és boldog életet” ígérő jövő. Azon olvasók számára, akik nem láthatták a színdarabot, a színpadképet is a lehető legrészletesebben bemutatja:

A Vállvetve előre a kínai önkénteseknek a koreai nép szabadságharcát segítő áldozatkészségéről szól. A színpadon a gyönyörű kék ég alja haragos vörös a visszavonuló amerikai agresszorok által felgyújtott falvak lángjaitól, a távolból szünet nélkül döngenek a robbanások. A színen egyszerű koreai emberek, asszonyok és gyerekek hordják kosaraikban a földet, döngölik a talajt, cipelik vállukon a hatalmas szálfákat: építik újjá a felrobbantott hidat, amely útjában áll előrenyomuló csapataiknak. Megérkeznek a katonák és nem sokkal utánuk a kínai önkéntesek egy csapata is. A rohammunkával helyrehozott hídon együtt emelkedik magasba a vörös csillagos kék koreai és a sárga feliratú vörös kínai lobogó. A harcosok és a polgári lakosság meleg és harcos egységét, a kínai önkéntesek és a koreai szabadságharcosok küzdelmének legyőzhetetlen közösségét az ének, a tánc, a költői pátosz és a némajáték szervesen egyé forrt eszközei jelenítik meg. És a kép, a lakosság szeretetétől övezve harcba induló testvéri kínai és koreai sereg zengő és lelkesítő látványa azt mutatja és azzal az érzéssel fejezi be ezt az estét, hogy a győzelmes nép felszabadult fiai és lányai nemcsak „táncra, zenére és dalra” készek, de minden pillanatban készek újra fegyverrel is harcolni és életük árán is megvédelmezni azt a gazdagságot és boldog életet, múltnak és jövőnek azt a szépségét, amelyet újjászületett táncuk, zenéjük és daluk kifejez.⁴⁵

Az együttes ünnepi búcsúelőadását november 12-én szintén az Operaházban tartották meg. Az esemény ismét alkalmat nyújtott a két nép között létrejött testvéri barátság és a szocializmus nagyszerűségének hirdetésére. A műsor végén Ladányi Ferenc, a Színház- és Filmművészeti Szövetség főtitkára méltatta a kínai együttes vendégszereplését: „itt tartózkodástok emléke örökké élni fog szívünkben, mint a hatalmas kínai nép és a magyar nép soha el nem szakítható kézszorítása” – mondta. A beszámolóból nem hiányozhatott a közvetlen politikai üzenet, a szocialista építés sikereinek felemlgetése és a magyar vezetők dicsőítése sem. A Szabad Nép szerint a kínai művészegyüttes vezetője az alábbi szavakkal búcsúzott el Magyarországtól: „A magyar nép Rákosi Mátyás bölcs vezetésével sikeresen teljesíti az öt éves tervet, amivel a szocializmus alapjait rakja le és óriási eredményeket ért el. A magyar nép

⁴⁴ A KNK és az USA közötti közvetlen fegyveres konfliktus elkerülése érdekében a kínaiak hivatalosan nem a reguláris hadsereg egységeit küldték a Koreai-félszigetre, hanem önkénteseket.

⁴⁵ SOMLYÓ György: „A Kínai Ifjúsági Művészegyüttes vendégjátéka”. *Szabad Nép*, 1951. október 12. 5.

lelkesen tekint a jövő elé, mindenütt láthattuk a vidám és boldog arcokat.” A kínai vendég felszólalása a 21. századi olvasó számára hirtelen és nehezen érthető fordulattal ér véget: „Azzal is tisztában vagyunk e látogatás után, hogy a magyar nép sohasem felejt el a háborús uszítók aljas mesterkedéseit s azt, hogy hazája határán ott leselkedik az imperialisták csatlósa: Tito.” A korabeli olvasónak azonban egyértelmű volt, hogy miért szerepel a kínai művészegyüttes vezetőjének beszédében a jugoszláv vezető. Akkoriban ugyanis a Szovjetunióval szoros szövetségben álló Magyarország számára a Sztálinnal 1948-ban szakító Tito volt az egyes számú közellenség, akiről a propaganda nap mint nap megerősítette, hogy ő a magyar nép és a szocializmus ellensége, a gonosz megtestesülése. Magyarország ezekben az években „a népi demokratikus államok ellen irányuló támadások szervezőjeként” számon tartott Jugoszlávia szomszédjaként „erős bástya [volt] a béketábor frontvonalán”.⁴⁶ Végül a cikk az efféle ünnepi eseményekről szóló beszámolókhöz hasonlóan a három vezető dicsőítésével zárul: „[a]z ünnepi operaest közönsége a kínai művészekkel együtt hosszan éltette Mao Ce-tung, Rákosi Mátyás elvtársakat, s a világ népeinek legnagyobb tanítómesterét, Sztálin elvtársat.”⁴⁷ A sajtóban megjelent adat szerint az együttes előadásait a több mint egy hónapos magyarországi vendégszereplés során összesen „mintegy 70 000-en” tekintették meg.⁴⁸

A sajtóban megjelent számot némileg árnyalják a rendelkezésre álló levéltári iratok. A Népművelési Minisztérium Ellenőrzési Osztályának jelentéséből az derült ki, hogy a kínai művészegyüttes előadásain összesen 59 744 hely állt rendelkezésre, ebből 335 hely volt eladatlan, 3868 szabadjegyet adtak ki, így országszerte összesen 52 551-en látták az előadásokat. (A kivonás összege és a teljes nézőszám közötti közel háromszázalékos különbség abból adódhat, hogy a művészegyüttes október 20-i előadását, valamint az artistacsoport október 21. délutáni előadását teljes egészében a szovjet kolónia részére tartották fenn, így azokat a nézőket a minisztérium nem számolta bele a teljes nézőszámba.) A jelentés szavá teszi, hogy elsősorban az artistacsoport Nemzeti Sportcsarnokbeli előadásain feltűnően sok volt a visszamaradt jegy és a szabadjegy. A minisztérium illetékese az eladatlan jegyek nagy számát a tömegszervezetek (SZOT, DISZ, Magyar Úttörők Szövetsége, Magyar Szabadságharcos Szövetség) rossz munkájára vezette vissza.⁴⁹ A szervezési problémák miatt arra is volt példa, hogy „vattáról” kellett gondoskodni, az artistacsoport október 27. délutáni debreceni előadására például 900 főt kellett berendelni a környező üzemekből.⁵⁰

⁴⁶ GYARMATI György: *A Rákosi-korszak*, Budapest, Rubicon-Ház Bt., 2013, 187.

⁴⁷ „Ünnepi operaesttel búcsúzott a Kínai Ifjúsági Művészegyüttes a magyar közönségtől”. *Szabad Nép*, 1951. november 14. 6.

⁴⁸ Uo.

⁴⁹ A Népművelési Minisztérium Ellenőrzési Osztálya (előadó: Rác Imre) jelentése. Tárgy: A Kínai Együttes előadásainak pénzügyi mérlege. Budapest, 1951. november 26. MNL OL XIX-I-3-r

⁵⁰ Szurdi Márta osztályvezető-helyettes jelentése Mihályfi Ernő népművelési miniszterhelyettesnek. Budapest, 1951. október 30. MNL OL XIX-I-3-r; Végh Henrik (Debrecen város Idegenforgalmi Hivatala) levele a Muzsika Hangversenyrendező Vállalatnak. Debrecen, 1951. október 29. MNL OL XIX-I-3-r

A teltházat sokszor annak ellenére sem tudták biztosítani, hogy az MDP ifjúsági szervezete, a Dolgozó Ifjúság Szövetsége (DISZ) által javasolt, és végül a szervező állami intézmények által is elfogadott jegyárak a szokásosnál alacsonyabbak voltak, 2–20 forint helyett a 2–10 forintos sávban mozogtak. Ennek egyébként az lett a következménye, hogy a kínai együttes vendégszereplése a szervezők számára pénzügyi szempontból ráfizetéses volt. A jegyárak megállapításánál két szempont versengett egymással. A DISZ azért kérte az alacsony helyáratokat, hogy „a dolgozók közül minél számosabban nézzék meg a kínai együttes különböző előadásait, és a közönség a dolgozók sorából kerüljön ki”. Amikor a Kultúrkapcsolatok Intézetének munkatársa megjegyezte, hogy „a Madách Színház ... teljes jegypénztári árak mellett **sőt felemelt** helyáratokkal is – minden nehézség nélkül 100%-ban beszervezte volna a sorozatos előadásokat, az elvtársnő [a DISZ képviselője] azt válaszolta, hogy ők nem a nagykereskedőkkel akarták meg nézni az Együttest, hanem a fiatalság, a honvédelmi alakulatok és a dolgozók széles tömegeivel.” A minisztérium mégis arra hívta fel a figyelmet, hogy az illetékeseknek a jegyárak megállapításakor ismerniük kellett volna „Révai elvtárs többször hangoztatott azt az álláspontját, mely szerint rendezvényeinknek, csakúgy, mint minden kultúrpolitikai vállalkozásainknak, a rentabilitás felé kell törekedni.” A minisztérium illetékes is tisztában volt azzal az elvárással, hogy „[i]gényessé kell tenni a dolgozókat kulturális téren is”, és hogy ebből a szempontból „a Kínai Együttes valóban magas színvonalú, művészi élményt nyújtott,” de a jelentés mégis azzal zárul, hogy „felvetődik a kérdés: ilyen esemény-számba menő produkciót miért kell színházi helyáratnál olcsóbban árusítani?”⁵¹ Mindezek ellenére a propaganda szintjén a kínai művészegyüttes magyarországi vendégszereplése betöltötte a politikai funkcióját: hozzájárult a magyar és a kínai nép barátságának erősítéséhez.

A Magyar Állami Népi Együttes Kínában, 1952. április–május

Magyarország első nagyszabású kínai bemutatkozására 1952 tavaszán került sor, amikor a Magyar Állami Népi Együttes (MÁNE) több mint egy hónapos vendégszereplésen járt a kelet-ázsiai országban. A Magyar Állami Népi Együttest a szovjet Mojszejev Együttes mintájára 1950 őszen hozták létre. Az együttes nyilvános bemutatkozására 1951. április 3-án, a felszabadulás április 4-i ünnepének előestéjén került sor, amikor éppen a Mojszejev Együttessel lépett fel az Operaházban.⁵² A szovjet példa az együttes működésének kialakításában is fontos szerepet játszott. A művelődéspolitikai célja a MÁNE létrehozásával az volt, hogy „gyűjtse, ápolja, továbbfejlessze és bemutassa a magyar nép hagyományait”, mégpedig úgy, hogy „a szocialista tarta-

⁵¹ A Népművelési Minisztérium Ellenőrzési Osztálya (előadó: Rácz Imre) jelentése. Tárgy: A Kínai Együttes előadásainak pénzügyi mérlege. Budapest, 1951. november 26. MNL OL XIX-I-3-r

⁵² MAÁcz László: „A magyar állami népi együttes tánckarának krónikája”. In Dienes Gedeon (szerk.): *Táncudományi Tanulmányok, 1963–1964*, Budapest, A Magyar Táncművészek Szövetsége Tudományos Bizottsága, 1964, 52–74.

lom és a nemzeti forma egységét meg kell valósítania”.⁵³ Szöllősi Gyula, az együttes igazgatója nem titkolta, hogy „[a]z Állami Népi Együttes népi demokráciánkban ugyanazt a szerepet tölti be, mint a Szovjetunióban a Mojszejev Együttes.”⁵⁴ Szöllősi az együttes első évi munkáját értékelő beszámolójában azt írja: „Olyan együttest kellett létrehozni, amely a magyar tömegkulturális mozgalom számára példát mutat és irányt szab, és külföld felé is méltóan reprezentálja a magyar népi ének-, zene- és táncművészetet.”⁵⁵ Az együttes feladata tehát az volt, hogy „a Szovjetunió hasonló jellegű népi együttesei tapasztalatainak felhasználásával” továbbfejlessze a magyar népzenei és néptánc hagyományokat, ezeket színpadra vigye és bemutassa „a széles tömegeknek”.⁵⁶ A tagság toborzására „megfelelő szervező munkával, szakmai és politikai szempontok alapján” került sor.⁵⁷ Első műsorszámok között szerepelt a dramatizált népszokásokra építő Este a fonóban és az Ecséri lakodalmas, amelyeket az „össznépművészet” kialakítása, azaz az ének, a zene és a tánc egysége jellemzett, valamint a női tánckar által bemutatott Üveges tánc és a férfiak Sarkantyús tánca. Ezek a műsorszámok nem voltak néprajzilag hitelesek, ugyanis a koreográfia és a mozgásanyag nem kapcsolódott egyetlen tájegység táncjaihoz sem, de nem is kellett annak lenniük, elég volt, ha színpadi kompozícióként tudtak realiztikusak lenni.⁵⁸

A MÁNE hamar a szocialista Magyarország népművészetének prominens képviselőjévé vált külföldön is. Az első vendégszereplésekre 1951-ben Csehszlovákiában és a berlini VIT-en került sor. Az együttes a Szovjetunióba először 1952-ben látogatott el, majd onnan közvetlenül Kína felé folytatta útját. A kínai vendégszereplésről az együttes dokumentumait őrző Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában csak elvétve található irat. Szinte az egyetlen érdemi információ Rábai Miklós művészeti vezető az együttes első tíz évét értékelő jelentésében található, de ő is csak annyit említ, hogy Kínában 1952. április 3.–május 27. között 40 előadáson léptek fel.⁵⁹ A dokumentumok között elsősorban adminisztratív jellegű feljegyzések vannak. Az egyik Szöllősi Gyula levele Rákosi Mátyásnak. Ebben az igazgató arról ír, hogy a három és fél hónapos, „gyönyörű élményekben gazdag” külföldi útról hazatért együttes – hálája jeléül – a „kínai néptől” kapott ajándékok közül, amelyek „nemcsak nekünk, de az egész magyar dolgozó népnek szólnak, mert jelképei a népeink közti örök és megbonthatatlan barátságunk” átadjon egyet Rákosinak.⁶⁰

Az iratok között a hétköznapi gondokra vonatkozó levelek is megmaradtak. Ezekben az együttes vezetése a külföldön turnézó tagok részére kérelmezi a ma-

⁵³ Uo.

⁵⁴ Szöllősi Gyula levele a Szovjet Textilközpontnak. Budapest, 1951. december 7. MNL OL XXVI-J-5

⁵⁵ Szöllősi Gyula igazgató feljegyzése: Jelentés az Állami Népi Együttes egyévi munkájáról és következő feladatairól. Budapest, 1951. szeptember 20. MNL OL XXVI-J-5

⁵⁶ Uo.

⁵⁷ Uo.

⁵⁸ MAÁ CZ László: i. m.

⁵⁹ Rábai Miklós: A Magyar Állami Népi Együttes helyzete és a művészeti fejlődés iránya, 1951–1960. Melléklet. MNL OL XXVI-J-5

⁶⁰ Szöllősi Gyula igazgató levele Rákosi Mátyásnak. Budapest, 1952. június 20. MNL OL XXVI-J-5

gyar hatóságoknál, hogy ők is hozzájuthassanak a következő három évre való tüzelőhöz. Azok a művészek ugyanis, akik február 20-án elutaztak a Szovjetunióba és Kínából csak június 8-án érkeztek haza, az 1952–1955-ös tüzelőrendeleteket a megállapított határidőre nem tudták benyújtani és a tél küszöbén tüzelő nélkül álltak. Mivel tüzelőt másutt beszerezni nem lehetett, az együttes vezetése azt kérte az illetésektől, hogy a tüzelő nélkül maradt tagok számára „a Tükert-nél készpénzfizetéses rendelést biztosítani szíveskedjenek”.⁶¹

A hetven évvel ezelőtti vendégszereplés részleteiről levéltári források híján elsősorban a korabeli sajtóból, valamint abból a filmből tájékozódhatunk, amely végigkíséri az együttest kínai útján.⁶² Az együttes fellépéseiről a Szabad Nép rendszeresen beszámolt. A pártlap olvasói megtudhatták, hogy az együttes Sanghajban április 15–22. között vendégszerepelt, ahol a Szabad Nép cikke szerint 50 ezren tekintették meg az előadásait.⁶³ Pekingben a május elsejei ünnepek keretében május 2-án 4500 főnyi hallgatóság – vasúti munkások, valamint nehéz- és könnyűipari munkások – előtt léptek fel a Dolgozók Kultúrpalotájában. A beszámoló szerint „[a] hallgatóság tapsviharral üdvözölte a magyar művészek minden műsorszámját. Az együttes tagjait az előadás végén ajándékokkal és virágokkal halmozták el.”⁶⁴ A pártlap arról is hírt adott, hogy az együttes május 4-én egy szabadtéri színpadon „45 000 ifjómunkás, katona és diák előtt lépett fel, este pedig a pekingi egyetemek 25 000 diákja előtt játszott”. Május 6-án „tíz pekingi egyetem és főiskola 7500 hallgatója előtt” adtak műsort, ahol a diákok „különösen nagy tetszéssel fogadták a két kínai nyelven előadott mozgalmi dalt, amelyeket az énekkar Kínában tanult meg”.⁶⁵ Másnap az együttes újabb előadást tartott a Dolgozók Kultúrpalotájában,⁶⁶ 8-án 4500 pekingi író és művész előtt szerepelt, 9-én, „a hitleri Németország fölött aratott győzelem napján” pedig indiai, burmai és kínai művészekkel együtt a császári palotában lépett fel Mao Ce-tung és a legfelső kínai vezetés tagjai előtt, ahol kínaiul adták elő a „Mao Ce-tungról, majd Rákori elvtársról szóló dalokat”.⁶⁷ 10-én és 11-én ismét 30-30 000 főnyi volt a közönség – „katonák és munkások” –, 15-én pedig az együttes tagjai „ankéten vettek részt”, ahol „különböző kínai irodalmi

⁶¹ Az azonos tartalmú levelek egyik példája: Bodor Blanka, az Állami Népi Együttes igazgatóhelyettesének levele a Belkereskedelmi Minisztérium Tüzelőszer és Építőanyag Igazgatóságának. Budapest, 1952. október 16. MNL OL XXVI-J-5

⁶² *Az Állami Népi Együttes Kínában*. Írta és rendezte: Csang C sien-csen. 1952. A film narrátora Bán György, a Rákosi-korszak leghíresebb bemondója.

A MÁNE Kínában járt tagjával nem sikerült találkoznom, és egyelőre Kínáról is szóló memoárhoz, személyes iratokhoz sem tudtam hozzájutni.

⁶³ „A Magyar Állami Népi- és Táncegyüttes nagy sikerei Kínában”. *Szabad Nép*, 1952. május 4. 7.

⁶⁴ „A Magyar Állami Népi Együttes fellépése Pekingben”. *Szabad Nép*, 1952. május 6. 6.

⁶⁵ „Százazrek tekintették meg a Magyar Állami Népi Együttes pekingi hangversenyeit”. *Szabad Nép*, 1952. május 18. 3.

⁶⁶ „A Magyar Állami Népi Együttes újabb fellépése Pekingben”. *Szabad Nép*, 1952. május 10. 6.

⁶⁷ „Százazrek tekintették meg a Magyar Állami Népi Együttes pekingi hangversenyeit”. *Szabad Nép*, 1952. május 18. 3.

és művészeti kérdéseket vitattak meg, kiváló kínai kulturális személyiségekkel”.⁶⁸ A propaganda tálalásában azok az előadások, amelyeken nem csak szocialista országból érkező fellépők voltak, azt bizonyították a kínai néptömegek számára – a sajtóbeszámolók révén pedig a magyar közvélemény számára is –, hogy az alig néhány évvel korábban megalakult, főként csak a szocialista tábor országai által elismert Kínai Népköztársaság, az akkori világ legnépesebb országa, egyben a szocialista tábor Szovjetunió után második legfontosabb tagja, nemcsak a szocialista világ, hanem általában a nemzetközi közösség részévé vált.

A kínai vendégszereplés leglátványosabb eseménye a május 1-jei felvonulás volt a pekingi Tienanmen (Tiananmen) téren. Az eseményről a Szabad Nép május 3-án számolt be. A pekingi ünnepséget a pártlap „a kínai nép mély nemzetköziségének, megnyilatkozásának”, „Peking eddigi legnagyobb május elsejének” nevezte, amelyet „a kínai nép és az egész béketábor múlt évben elért nagy eredményeinek jegyében” ünnepeltek.⁶⁹ A felvonuláson kiemelt szerep jutott az „imperialista agresszió” ellen küzdő Koreának. Elsőként koreai táncművészek vonultak el a dísztribün előtt, majd őket „a Kínában nagy népszerűségnek örvendő” Magyar Állami Népi Együttes művészei követték. A magyarok nemcsak nemzeti táncaikat mutatták be a kínai vezetők előtt, hanem az együttes néhány tagja fellépett az emelvényre és igazi kulturális diplomataként „a Magyar Népköztársaság kormánya nevében zászlót nyújtott át Mao Ce-tung elnöknek.”⁷⁰ Az eseményről részletesen a május 7-i lapszám adott hírt. A 4. oldalon, közvetlenül a moszkvai Vörös térről készült fotó alatt olvasható a lap pekingi tudósítójának írása „A Magyar Állami Népi Együttes a pekingi Vörös-téren” alcímmel. A két nép közötti testvéri barátságot és teljes összhangot sugalló, győzelmi jelentésnek is beillő lelkes tudósítás azon részét, amely a magyar művészek dísztribün előtti műsoráról és a Mao elnökkel történt találkozásáról szól, teljes terjedelmében közöljük:

Közeledett a felvonulás egyik legszebb pillanata ... feszes, fekete nadrágban, fekete csizmában, fehér hímzett ingben két magyar fiú fehér selyem transzparenst hozott „Magyar Állami Népi Együttes” felirattal. Jöttek a magyarok a pekingi Vörös-téren 1952. május elsejét ünnepelni. Viharzott a téren a lelkesedés: „Sunnyali, Sunnyali!” és a tribünön számtalan nyelven: „Hongrie, Hungary, Vengerszki, Magyarszki!” Aztán mint egy hatalmas dübörgés az egész téren: „Rákosi tundze van szuei! Éljen Rákosi elvtárs!” Jöttek a lányok kalocsai, virágos ruhájukban, színes népviseletekben, mintha a magyar nép, a magyar mezők egy darabját hozták volna Pekingbe a Vörös-térre. Keményen lépdeltek fekete csizmájukban, átalvetős szűrben a legények. Boldogságtól sugározva, büszke öntudattal jöttek a téren közeledve Mao Ce-tung elvtárs felé. Egyszerre megállt az egész menet. Most értek a

⁶⁸ Uo.

⁶⁹ „A kínai nép mély nemzetköziségének, megnyilatkozása volt a pekingi felvonulás”. *Szabad Nép*, 1952. május 3. 3.

⁷⁰ Uo.

magyarok a városkapu elé, ahol Mao Ce-tung elvtárs volt. Még viharzott a téren a lelkesedés. Egyszerre csak kiugrik az egyik táncos és elkiáltja magát: „Járjon lábunk, járjon szánk, ne sajnáljuk a csizmát, verjük jól ki a mustrát. Hopp! Hej, hopp!” – és már kezdődik a szilaj, szép férfitánc, a sarkantyús. Csak úgy sugározta a legények tánca, hogy szabadok vagyunk, boldogok vagyunk, nagyszerű életet építünk. Tánc közben is beletapsoltak, s csak úgy zúgott a tetszés, amikor kemény mozdulatba merevedve befejezték a táncot. Két oldalról már hangzik a lányok dala: „Derül-borul a Dunáról”, fejükön az üveggel járnak a lányok az üveges táncot. Mindenki mosolyog. Mao Ce-tung mosolyogva nézi, mosolyognak a hinduk, pakisztániak, az indonézok, az angolok, a hollandok, mosolyognak a téren a koreai táncosnők, mosolyognak a katonák. Ünnepelesen jönnek a pásztorok. Táncal és ajándékokkal köszönhetik Mao Ce-tung elvtársat, a kínai nép vezérét, a magyar nép barátját. Jönnek a lányok, szöttesekkel és párnákkal táncolva és lerakják Mao elnök elé. Jönnek az asszonyok friss kaláccsal, gyümölcscsel, jönnek a csizmadiák, a kovácsok, s mikor lehelyezik a kardokat a csillag elé, körös-körül felzúg a taps. Egyszerre hátulról, ahol eddig virágos sorfalként álltak az úttörők, munkások és a katonazenekar, a tér egész hosszában — de olyan egyenes vonalakban, mintha vonalzóval húzták volna — előre özönlik a tömeg és mögöttük szemben a tribünnel mintha zsilipet törnének át, újabb ezrek jönnek előre, s a piros zászlók erdejével, Sztálin és Mao Ce-tung képével, az emberek tömegeivel megtelt a tér. Ekkorra értek fel Mao elvtárshoz az ajándékokkal a mieink. Átadják a zászlót. A következő pillanatban ott van a piros drapérián Mao Ce-tung elvtárs képe mellett a piros-fehér-zöld címeres zászló, Csou En-laj elvtárs tette ki. És végigzúg az egész téren: „Rákosi tundze van szuei!” — Mao elvtárs kezét szorít a küldöttekkel és egyszerre csak megszólal kicsit tört, de érthető magyarsággal: „Rákosi elvtárs kedves.” A küldöttek a felvonulás végéig ottmaradtak Mao elnök páholyában. Katonai pontossággal, egy órakor fejeződött be a május elsejei felvonulás. Óránkra néztünk, otthon hat óra, reggel van. Folyik a készülődés, Budapest dolgozói boldogan készülődnek a nagy ünnepre.⁷¹

A vendégszereplés csúcspontját követően a MÁNE még közel egy hónapon át folytatta kínai turnéját, és május 28-án Mukdenből (ma Senjang) indult haza.⁷² Az elutazás alkalmából a Szabad Nép azt a fényképet közölte, amelyen Mao Ce-tung a május 9-i pekingi fellépés szünetében Safrankó Emánuel pekingi nagykövet jelenlétében kezét fog Szöllösi Gyulával, a MÁNE igazgatójával.⁷³

Az együttes kínai vendégszereplését a propaganda természetesen ismét a két nép barátságának látványos megnyilvánulásaként mutatta be. A MÁNE vendégszerepléséről készült film azt hangsúlyozza, hogy a két ország közötti 16 ezer kilométeres távolság ellenére a két népet „széttéphetetlen szálakkal fűzi egybe a világbéke

⁷¹ „Május 1. a felszabadult Kína fővárosában”. *Szabad Nép*, 1952. május 7. 4.

⁷² „A Magyar Állami Népi Együttes hazaindult Kínából”. *Szabad Nép*, 1952. május 31. 6.

⁷³ „Mao Ce Tung elvtárs üdvözli Magyar Állami Népi Együttes vezetőjét”. *Szabad Nép*, 1952. május 31. 6.

megőrzésének, a szocializmus építésének közös ügye”. Mind a magyar, mind a kínai propaganda számára jól használható volt az az üzenet, hogy az együttes tagjai „a magyar nép meleg rokonszenvét hozták magukkal Kínába.”⁷⁴ Az ENSZ-ből kiszorult és diplomáciai kapcsolatot szinte kizárólag a szocialista országokkal létesített Kínai Népköztársaság számára ez a nemzetközi elismerés egy újabb példája lehetett, a magyarok számára pedig annak a tekintélyt parancsoló ténynek a megerősítése, hogy Magyarország a hatalmas Kínával egy „tábort” alkot. A mindvégig optimizmust sugalló film a politikusi beszédekhez hasonlóan jelszavakkal ér véget. A narrátor Kína és Magyarország népét a világbéke megőrzésére, a szocializmus építésére és az imperialista agresszió elleni harcra szólítja. A film utolsó kockáin a MÁNE tagjai láthatók, amint a május 1-jei felvonuláson ajándékokat adnak át Mao Ce-tungnak, „a kínai nép nagy vezérének és a magyar nép igaz barátjának”. A kép előterében a Tienanmen mellvédjének korlátján, éppen Mao előtt, két fehér galamb üldögél. A békét szimbolizáló galambok történetéről a Szabad Nép pekingi tudósítója így számolt be: „Egy nagy úttörőcsapat galambokat hoz. Papírból valót is, igazit is. És egyszerre engedték el az elnök előtt. Szállottak felfelé a galambok, szinte szürke lett tőlük a levegő. Két galamb kivált a többi közül és körözni kezdett Mao elvtárs körül. Keresték helyüket. Aztán egyszerre letelepedtek, pontosan Mao Ce-tung elvtárs elé, az ő arcképénél és ott is maradtak, amíg az ünnepség tartott.”⁷⁵ A kép idilli. Pekingben a Mennyei béke terén, a munka ünnepén magyar művészek sok ezer boldog ember üdvivalgásától kísérve, a két nép barátságának kifejezésé-ként ajándékokat adnak át Mao elnöknek, miközben egy fehér galambpár a Mao Ce-tung arcképével díszített Mennyei béke kapuja korlátján pihen. A kép egyszerre fejezi ki a két nép barátságát, a világbéke és a szocializmus iránti vágyat és dicsőíti a hatalmas Kína vezetőjét, Sztálin és Rákosi harcostársát.

Összefoglalás

A szovjetizált Magyarországon (és a Szovjetunió szövetségét választó Kínában) a propaganda egyik legfőbb feladata a szovjet típusú pártállami rendszer felsőbbrendűségének bizonyítása, valamint a Szovjetunió által vezetett szocialista tábor erejének hirdetése volt. Az államhatalom totális ellenőrzése alatt álló politikai propaganda mindehhez a kultúrát és a kulturális kapcsolatokat is felhasználta. Sőt a tömegtámogatás megszerzésében a rendszer a kultúrát stratégiai eszköznek tekintette. A tömegtámogatás megszerzésének fontos eleme volt a rendszerhez kapcsolódó érzelmi kötődés kialakítása és fenntartása. Ebben is kiemelt szerepet kapott a központilag irányított propagandagépezet.

A magyar vezetés a saját hatalma szempontjából is hatalmas sikerként élte meg, hogy 1949. október 1-jén megalakult a Kínai Népköztársaság. Mivel az „új Kína”

⁷⁴ Elhangzik Csang: Az Állami Népi Együttes Kínában c. filmjében.

⁷⁵ „Május 1. a felszabadult Kína fővárosában”. *Szabad Nép*, 1952. május 7. 4.

a Szovjetunió szövetségét választotta, ez egyben azt is jelentette, hogy Kína a szocialista tábor részévé vált. A Szovjetunió és az Egyesült Államok, valamint a hozzájuk kötődő két politikai és gazdasági tömb szembenállásán alapuló világban ez jelentősen megnövelte a Szovjetunió nemzetközi tekintélyét és a szovjet érdekszférába tartozó kelet-közép-európai országok, köztük Magyarország jelentőségét. Az 1951. évi nagyköveti jelentésben Safrankó Emánuel azzal támasztotta alá Kína „óriási jelentőségét és szerepét a Szovjetunió vezette béketáborban”, hogy a Szovjetunió vezetői az 1950. február 14-én megkötött Szovjet–kínai Barátsági, Szövetségi és Kölcsönös Segélynyújtási Szerződést „a Nagy Októberi Szocialista Forradalom után a legfontosabb eseménynek minősítették”.⁷⁶ Ugyanakkor a magyar közvélemény a szocialista tábor tagjává vált Kínáról alig tudott valamit. A nagy földrajzi távolságból kifolyólag, de elsősorban a rendszer zártságából következően csak keveseknek adatott meg a lehetőség arra, hogy ellátogasson a világ legnépesebb országába és személyesen tapasztalja meg az ottani életet. Az 1950-es évek első felében kizárólag politikusok, gazdasági szakemberek és művészek hivatalos utazásaira, valamint ösztöndíjas diákok cseréjére nyílt lehetőség. Ilyen körülmények között a kulturális kapcsolatnak hatalmas volt a jelentősége. A kulturális egyezmény és a filmcseremegállapodás 1951-es megkötését követően több jelentős nagyszabású programsorozatra került sor. E tanulmány három kulturális esemény – a Budapesten megrendezett Új Kína című kiállítás, egy kínai művészegyüttes magyarországi vendégszereplése és a Magyar Állami Népi Együttes kínai turnéja – példáján azt vizsgálta, hogy a propaganda hogyan használta a kulturális kapcsolatokat az „új” Kína megismertetésére – és a kínai forradalom sikerére is építve és a hazai rendszer legitimitációjának erősítésére.

A propaganda üzenetei egyszerűek, jól érthetők. Egyrésztől erőltetetten patetikus, folyamatos sikerpropaganda zajlik, amelynek része a vezérkultusz is. A „jó” oldal tömegtámogatását igyekeznek elősegíteni az olyan pozitív kifejezések, mint például a hős, hősiesség, lelkes, boldog, béke, munka. Kína-specifikus témaként jelenik meg a koreai háborúban harcoló kínai önkéntesek dicsőítése. Ezzel párhuzamosan a „rossz” megtestesüléseként ábrázolt „imperialista” agresszió ellen negatív kampány folyik, amihez többek között a háború, a nyomor, az elnyomás és a kizsákmányolás fogalmait kapcsolják. Ezzel eljutunk a propaganda másik funkciójához, ami nem más, mint a közbeszéd formálása, a nyelvi normák megalkotása. Mindehhez a folyamatos ismétlés módszerét használják. Az indoktrináció – az üzenetek unásig történő ismételtetése – nem új fejlemény. Victor Klemperer *A Harmadik Birodalom nyelve* című kötetében meghatározza, hogy a propaganda milyen hatással lehet az emberek gondolkodásmódjára. A náci Németországról ír, de megállapítása minden olyan totális hatalomra törő autoriter rendszerre is igaz lehet, ahol a nyilvánosság bezűkült, versenynek nincs helye. Klemperer szerint a rendszert legitimálni hiva-

⁷⁶ Safrankó Emánuel pekingi nagykövet jelentése a Külügyminisztérium Politikai Főosztályának: Összefoglaló jelentés 1950. évről. Előkészületi munkák. Peking, 1951. január 29. MNL OL XIX-J-1-j Kína 1945–1964 47. t. 028286/1950.

tott ideológia „a tömegek húsába és vérébe az egyes szavakon, a beszédfordulaton, a mondatformákon keresztül fúrta be magát, és ezeket milliószeres ismétléssel rájuk kényszerítette, ők pedig mechanikusan és öntudatlanul átvették”.⁷⁷ Az ideológia és az azt közvetítő propaganda az érzelmek kifejezésében is segíthet, hiszen az unalomig ismételt szavak és kifejezések adják meg a nyelvet az érzelmek kifejezéséhez. Az érzelmi azonosulás a csoportidentitás (az 1950-es évek elején az „új”, „szocialista” ember) megteremtésének egyik fontos összetevője. A meggyőzés egyik leglátványosabb területe éppen a kultúra, különösképpen a művészet, a képzőművészet éppen úgy, mint a színpadi műfajok, különösen a nyelvi nehézségek nélkül is befogadható kép, tánc és zene. A tanulmányban vizsgált három kulturális eseménysor ezért bizonyulhatott megfelelő alapanyagának a politikai propaganda számára, és ezért járulhatott hozzá a két kultúra kölcsönös megismertetése mellett a Rákosi-rendszer legitimitációjának erősítéséhez is.

Bibliográfia

Levéltár

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
XIX-J-1-j, a Külügyminisztérium iratanyaga
M-KS 276. f., MDP jegyzőkönyvek
XIX-I-3-r a Népművelési Minisztérium iratai
XXVI-J-5, a Magyar Állami Népi Együttes iratai

Sajtó

Scânteia
Szabad Nép
Világosság

Film

Az Állami Népi Együttes Kínában. Írta és rendezte: Csang Csien-csen. 1952.

Feldolgozások

A Magyar Dolgozók Pártja II. kongresszusának jegyzőkönyve, Budapest, Szikra, 1951.
GYARMATI Gy.: *A Rákosi-korszak,* Budapest, Rubicon-Ház Bt., 2013.
HORVÁTH A.: *A magyar sajtó története a szovjet típusú diktatúra idején,* Budapest, Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Médiatanács Médiatudományi Intézete, 2013.

⁷⁷ VICTOR KLEMPERER: *A Harmadik Birodalom nyelve,* Budapest, Ampersand, 2021, 26.

- V. KLEMPERER: *A Harmadik Birodalom nyelve*, Budapest, Ampersand, 2021.
- MAÁ CZ L.: „A magyar állami népi együttes tánckarának krónikája”. In Dienes Gedeon (szerk.): *Táncudományi Tanulmányok, 1963-1964*, Budapest, A Magyar Táncművészek Szövetsége Tudományos Bizottsága, 1964, 52–74.
- RÉVÉ SZ Á.: „A pekingi opera mint a nemzetépítés eszköze Kínában”. *Világtörténet* 10. (42.) évf. 2020/4. 581–604.
- Új Kína. Kiállítás a Szépművészeti Múzeumban a Kulturális Kapcsolatok Intézete Rendezésében.* Budapest, Szikra, 1951.
- Výstava Nová Čína, Dům Výtvarného Umění, Praha, 22 Září – 21 Říjen 1950.*

Reziümé

A szovjetizált Magyarországon a propaganda egyik legfőbb feladata a szovjet típusú pártállami rendszer felsőbbrendűségének bizonyítása, valamint a Szovjetunió által vezetett szocialista tábor erejének hirdetése volt. Az állambatalom totális ellenőrzése alatt álló politikai propaganda mindebből a kulturális kapcsolatokat is felhasználta. A magyar vezetés a saját hatalma szempontjából is óriási sikerként élte meg, hogy az 1949. október 1-jén megalakult Kínai Népköztársaság a Szovjetunió szövetségét választotta. Ez egyben azt is jelentette, hogy Kína a szocialista tábor részévé vált. Kína szövetsége jelentősen megnövelte a Szovjetunió nemzetközi befolyását és a szovjet érdekszférába tartozó kelet-közép-európai országok, köztük Magyarország tekintélyét is. E tanulmány három kulturális esemény – az 1951-ben Budapesten megrendezett Új Kína című kiállítás és egy kínai művészegyüttes szintén 1951-es magyarországi vendégszereplése, valamint a Magyar Állami Népi Együttes 1952. tavaszi kínai turnéja – példáján azt vizsgálja, hogy a magyar propaganda hogyan használta a magyar–kínai kulturális kapcsolatokat az „új” Kína megismertetésére, és ami még fontosabb, a kínai forradalom sikerére is építve a Rákosi-rendszer legitimációjának erősítésére.

Kulcsszavak: magyar–kínai kulturális kapcsolatok, Rákosi-rendszer, propaganda, rendszerlegitimáció

Abstract

“Rákosi tundze van szuei! Long live Comrade Rákosi!” The role of Sino-Hungarian cultural relations in legitimizing the Hungarian political system in the early 1950s

In Sovietized Hungary, one of the main tasks of propaganda was to demonstrate the superiority of the Soviet-style party-state system and to promote the strength of the Soviet-led socialist camp. Political propaganda, under the total control of state power, also used cultural relations to achieve this aim. The Hungarian leadership viewed the establishment of the People’s Republic of China on 1 October 1949 as a great success for its own power. When the PRC, or “new China” chose the alliance of the Soviet Union, this also meant that China became part of the

socialist camp. China's alliance significantly increased the international prestige of the Soviet Union and the importance of the Central and Eastern European countries belonging to the Soviet sphere of interest, including Hungary. Taking three cultural events – the “New China” exhibition in Budapest, the tour of a Chinese art ensemble in Hungary and the tour of the Hungarian State Folk Ensemble in China – as examples, this paper examines how propaganda built on the success of the Chinese revolution and used cultural contacts to promote the “new” China in Hungary and to boost the legitimacy of the Rákosi regime.

Keywords: Sino-Hungarian cultural relations, Rákosi regime, propaganda, system legitimization